

کتابشناسی

سفرنامہ ہا و سیاحت نامہ ہا می خطی

(فارسی، عربی، ترکی)

بہ اہتمام

دکتر یوسف یک بابا پور

دکتر مسعود غلامیہ

- سرشناسه : بیگ باباپور، یوسف، ۱۳۵۷ -
- عنوان و نام پدیدآور : کتابشناسی سفرنامه‌ها و سیاحتنامه‌های خطی (فارسی، عربی، ترکی) / یوسف بیگ باباپور، مسعود غلامیه.
- مشخصات نشر : تهران: ارمغان تاریخ، ۱۳۹۴.
- مشخصات ظاهری : ۵۷۸ ص.
- شابک : ۹۴۶۱۳-۴-۹-۶۰۰-۹۷۸ : ۴۵۰۰۰۰ ریال
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابنامه.
- موضوع : سفرنامه‌های ایرانی -- کتابشناسی
- موضوع : نسخه‌های خطی -- فهرست‌ها
- موضوع : ایران -- سیر و سیاحت -- کتابشناسی
- شناسه افزوده : غلامیه، مسعود، ۱۳۴۶ -
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۴ ک ۲۱۹/۶۰۱۹ Z
- رده بندی دیویی : ۰۱۶/۹۵۵۰۰۴۲ :
- شماره کتابشناسی ملی : ۳۹۳۲۴۱۵

کتابشناسی سفرنامه‌ها و سیاحتنامه‌های خطی

تحقیق و تدوین: دکتر یوسف بیگ باباپور - دکتر مسعود غلامیه

انتشارات ارمغان تاریخ

نوبت چاپ: اول - ۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۴۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۴۶۱۳-۴-۹-۶۰۰-۹۷۸

مرکز پخش: تهران، خیابان کارگر جنوبی، کوچه رشتچی، پلاک ۱۳، واحد ۴

تلفن: ۶۶۹۴۶۶۵۶ - ۶۶۹۴۱۷۳۳

مقدمه

سفرنامه‌ها به عنوان یک ژانر ادبی سهم زیادی در خصوص معرفی آداب و رسوم، آیین‌ها و شیوه‌های تعامل میان مردم در روزگار گذشته داشته‌اند. زمانی که شاید ابزار دیگری برای ثبت و نگهداری این ویژگی‌هایی فرهنگی کشور ما وجود نداشت، این سفرنامه‌ها بودند که این موارد را در دل خود ثبت کردند. اهمیت این آثار صرفاً به جنبه‌های ارتباطی بالای آن‌ها محدود نمی‌شوند؛ بلکه سهم زیادی در اعتلای ادبیات و گنجینه فرهنگ و ادب ایران داشته‌اند. نباید فراموش کنیم که سفرنامه‌ها در کشور ما سابقه‌ای بالغ بر هزار ساله دارد و امروز جایگاه ارزنده‌ای را در ادبیات ایران به خود اختصاص داده است. در بطن این آثار، ویژگی‌های مردم شناختی، زبان شناختی و انسان شناختی، جامعه شناختی فراوانی توسط سیاحان داخلی و دیگر کشورها که در گذشته‌های دور و نزدیک به ایران سفر کرده‌اند، مکتوب شده است.

سیاحان و جهانگردان با سفرهای طولانی مدت خود به گرداگرد دنیا و ثبت مشاهدات خود باعث شده‌اند تا بشر امروز جزئیات جذاب و مهمی از گذشتگان خود را در دست داشته

باشند. به قطع کمتر متونی می توان نام برد که از نظر جذابیت چنین اثرگذاری داشته باشند، چرا که تاریخ، جغرافیا، آیین ها و قصه های زیادی در دل این نوشتارها نهفته است و با مطالعه آن بسیاری از این جزئیات را می توان همزمان خواند. این آثار همان طور که پیشتر اشاره شد دارای ویژگی های فرهنگی زیادی هستند. یکی از این خصوصیت ها این است که از مهم ترین منابع پژوهشی برای محققان و پژوهشگران ایرانی و غیرایرانی است که در مطالعات بین رشته ای خود از این منابع استفاده کنند؛ مثلاً از منظر مطالعات علوم اجتماعی، سفرنامه ها نمونه های مهمی برای مطالعه هستند، زیرا از رهگذر بررسی آن ها می توان بسیاری از ویژگی های رفتاری، اجتماعی و حتی ارتباطی مردم نواحی مختلف را شناخت و به طور کل وضعیت حاکم بر جامعه موردنظر را تحلیل و واکاوی کرد. انتشار و بازنشر این سفرنامه ها پل ارتباطی مهمی برای شناخت گذشته و بازشناسی موقعیت تاریخی و فرهنگی و اجتماعی ایران در دوره هایی است که سیاحان به ایران سفر کرده اند، مثل حکایت های سفر ابن بطوطه، برادران شرلی، شاردن، کلاویخو، ادوارد براون، گوینو، اورسل، جیمز موریه به ایران، شرح سفرهای این سیاحان به نقاط مختلف ایران و توضیحاتشان درباره جزئیات شهرها و مردمی را که در آن زمان ملاقات کرده اند، مستندات مهمی برای شناختن بیشتر و بهتر ایران است. با خواندن این سفرنامه ها می توان رفتارهای اجتماعی و آداب و سنن مردم شهرهای مختلف ایران را شناخت و با زمان امروز مقایسه کرد. حتی از طریق مطالعه و بررسی سفرنامه های مختلف می توان میزان تأثیرگذاری و سیطره ایران و فرهنگ ایران و نفوذ آن بر دیگر ممالک و تمدن ها را مورد بررسی و تحلیل قرار داد. یک نکته مهم تأثیر این کتابها بر کیفیت ارتباطات ما با دیگر ممالک است.

طبیعتاً یکی از منابع مهم برای دسترسی به جزئیات و کیفیت این ارتباطات در دوره های گذشته، اطلاعات ثبت شده در دل سفرنامه ها است. برای رسیدن به این شناخت، سفرنامه ها یکی از منابع مهم آگاه سازی برای داشتن تعامل سازنده در عرصه بین المللی هستند. از این رو یکی از منابع اساسی برای بازنویسی کردن تاریخ هر کشوری، سفرنامه ها هستند، به ویژه

آثاری که توسط سیاحان و جهانگردان خارجی مکتوب شده‌اند؛ زیرا این نویسندگان جزئیات مشاهدات خود را به دلیل غریبومی بودن، اغلب به طور کامل ثبت کرده‌اند، بنابراین منبع مهمی به شمار می‌روند. سفرنامه‌ها در واقع پرده‌هایی خوش‌نقش از صحنه‌های مختلف زندگی اجتماعی کشورهایی هستند که مطالب آن‌ها در موردشان تدوین شده است، با این حال، انعکاس اوضاع و تصویر جوامع در سفرنامه‌ها براساس قاعده و قانون خاصی مبتنی نیست و بیشتر تابع ذوق و سلیقه نویسنده است. بنابراین در تصویرهایی که از جامعه ایران در آثار سیاحان اروپایی انعکاس یافته، بسیار متفاوت است. سفرنامه‌ها را می‌توان از جمله متون مهم تاریخ اجتماعی به حساب آورد.

سفرنامه‌ها به جهت این که از نظر محتوایی به موضوعاتی صرفاً سیاسی نمی‌پردازند، اهمیت و ارزش زیادی دارند. نویسندگان سفرنامه‌ها، اغلب، به جهت موقعیت اجتماعی و سیاسی و مشاغلی که داشتند، به موضوعات مورد توجه خود اهمیت بیشتری می‌دادند، بنابراین اغلب آگاهی‌های زیادی درباره اوضاع اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و هنری ضبط و ثبت می‌کردند.

باید امیدوار باشیم با انتشار بیشتر کتاب‌هایی در این زمینه، فرصت مناسب و موثری برای ارتباط بیشتر کتاب‌خوان‌ها به ویژه نسل جوان کشور با سفرنامه‌ها مهیا شود. در کل این تلاش‌ها می‌تواند منجر به انسجام فرهنگی جامعه شود. در عین حال می‌توان گفت سفرنامه‌ها اسناد ارزشمندی هستند که به کمک آن‌ها می‌توانیم خودمان را از دریچه نگاه دیگران، آن هم در گذشته ببینیم.

سفرنامه‌ها با توجه به این که در دوره‌هایی از تاریخ ایران تدوین شده‌اند که متون تاریخی عمدتاً تحت نظارت دربارها و حکومت‌ها تدوین می‌شد و مملو از تحریف و تملق‌های غیرواقعی بود، از اهمیت زیادی برخوردارند زیرا متون تاریخی عموماً بخشی از حوادث را نگارش می‌کردند که مبنای تحولات تاریخی شاهان و سلاطین بودند، بنابراین مورخان به اموری که خارج از دستگاه سلطنت بود اعتنایی نداشتند، در حالی که سفرنامه‌ها با بررسی

موضوعاتی که اشاره شد، خلأ تاریخ اجتماعی را برطرف ساخته‌اند و از سوی دیگر، به جهت این که سیاحان اجبار و یا مأموریتی جهت تدوین موضوع‌های مورد اشاره نداشته‌اند، مطالب شان برای تحقیق‌های تاریخ اجتماعی بکر و جالب به نظر می‌رسد. سفرنامه‌های بسیاری وجود دارند که متأسفانه هنوز در کشور ما چاپ نشده‌اند. مسلماً ترجمه و انتشار آنها در ایران برای علاقه‌مندان و محققان بسیار جالب و کارآمد خواهد بود. بنابراین، لازم است مترجمان و ناشران با شناسایی این آثار، به ترجمه و انتشار آنها بپردازند.

فهرست نسخه‌های خطی با عنوان «سفرنامه‌ها»، فهرست تفصیلی است از نسخه‌های خطی تاریخ علوم دوره اسلامی، که با هدف موضوعی کردن این آثار و آگاهی یافتن از میزان موجودی این میراث گران‌قدر تهیه شده است. مجموعه حاضر، راهگشای تحقیقات بعدی پژوهشگران در این حوزه خواهد بود، ضمن اینکه ما را به عظمت و اهمیت میراث مکتوب در حوزه تاریخ علوم و غنای تمدن اسلامی رهنمون خواهد شد. در این مجموعه، ضمن ارایه یک کتابشناسی جامع از اغلب سفرنامه‌ها به صورت موضوعی، به تعداد و کم و کیف نسخ خطی موجود از هر یک نیز پرداخته شده است. در آخر هر عنوان یا موضوع، نمایه دو سویه-ای جهت شناسایی مولفین و دانشمندان دوره اسلامی با زیر مجموعه آثارشان، و نیز آگاهی از ترتیب تاریخی تألیف آثار، به همراه کتابخانه هر یک ترتیب داده شده تا دستیابی به اطلاعات مورد نیاز را آسان نماید.

این فهرست، در برگیرنده معرفی بیش از ۱۲۰۰ نسخه خطی با موضوع سفرنامه و سیاحتنامه است که در طول تاریخ هزار ساله تمدن اسلامی تألیف شده یا از زبانهای دیگر ترجمه شده است. این آثار، از فهراس منتشره نسخ خطی ایران و جهان (بخشی از کتابخانه‌های جهان که دارای نسخ خطی اسلامی هستند) استخراج شده و به صورت الفبایی برای اولین بار در کنار هم قرار گرفته و به عنوان یک کتاب تخصصی در قالب کتابشناسی متون خطی سفرنامه‌ها و سیاحتنامه‌ها ارائه می‌شود.

در آخر کتاب، سعی شده ضمن معرفی منابع مورد استفاده، نمایه های دو سویه برای آن مرتب شود:

یکی نمایه آثار به ترتیب تاریخ تألیف، از کهن ترین سفرنامه تا جدیدترین که بالغ بر حدود ۵۰۰ عنوان می شوند.

دوم، نمایه مؤلفین با زیرمجموعه آثارشان که بازشناسی سفرنامه ها و سیاحتنامه هایی را که مؤلفین شان مشخص و معلوم است، برای محققین آسان می کند.

امید است انتشار این کتابشناسی موضوعی، کار را برای پژوهشگران این عرصه در شناسایی منابع خطی آسان نماید.

والسلام علیکم

یوسف بیگ باباپور

مسعود غلامیه

تهران - مرداد ماه ۱۳۹۴ خورشیدی